

בס"ד מוצש"ק ויחי י"ט טבת תשפ"א בני ברק ת"ו

מע"כ ידידי הרב וכו' כמו"ה יהושע מנחם בלושטיין שליט"א

יו"ר מכון עומקה של הלכה

אחדשה"ט כראוי.

נתכבדתי ביקרתו עם הצעת שאלות בענין קביעת גבולות הארץ בנוגע לקדושת שביעית, ואני איני כדאי ששלח אלי, ומה גם בעניינים שלא זכיתי לעסוק בהם מעולם [רק זאת ראיתי בתשובת הגרי"ש אלישיב שבספר דרך אמונה תרומות פ"א שאין לסמוך בענין זה גם על ראיות עד יבא ויורה צדק].

רק אחת ראיתי להעיר בנוגע למה שדן באות ב', האם ניתן להקל בפשיטות בכל המקומות המסופקים, מדין ספיקא דרבנן להקל, כיון דקיי"ל דשביעית בזמן הזה דרבנן.

על זה אעיר כי באמת אין הדבר פשוט כלל, וכל מי שרגיל בדברי הפוסקים יראה כי בהרבה מקומות, עצמו מספר, כתבו להחמיר בספיקי דדינא במידי דרבנן, וטעמא דמילתא, משום דקיי"ל דספק הבא מחמת חסרון ידיעה אינו נחשב לספק כלל [כמבואר בפוסקים בכמה מקומות, ובש"ך בכללי ס"ס אות ל"ד], ומהאי טעמא כתב בתורת השלמים [כללים המחודשים אות ח', בשם שלטי הגבורים שעל המרדכי] "דוקא ספיקא דפלוגתא אבל אי איסתפק לן מה אמור קמאי או שהראשונים עצמן נסתפקו בדבר לא מקרי ספק כלל, וכל שכן אם המורה עצמו מסתפק בדבר, דכל זה מקרי ספק חסרון חכמה, ואין להקל לא בספק אחד דרבנן ולא בס"ס כאשר נתבאר לעיל", וזהו הטעם לכל מה שמצאנו בפוסקים שהחמירו במידי דרבנן.

והנה לכאורה עדיין יש לפקפק על מה שהחמירו הפוסקים גם בדבר שנחלקו בהם הפוסקים שלפניהם, שלכאורה אין זה בכלל הנ"ל אלא הוי כספק פלוגתא דקיי"ל בהו בדברבנן הלך אחר המיקל, אולם הנה ראיתי השלטי הגבורים שם לדבריו הוא ממה שהחמירו הפוסקים במחלוקת רש"י ור"ת בדין נצוק חיבור ביי"נ דרבנן, וראיתי בבדי השולחן בביאורים לכללי ס"ס הנ"ל שנתקשה גם בזה שהרי כאן מחלוקת היא בין הראשונים ולא שנסתפק לנו מאי אמור קמאי, אולם נראה שכוונתו פשוטה, שטעם המחמירים היה, דאין הכי נמי שהיה בזה מחלוקת בין הקדמונים, מ"מ הואיל והיה בכחם של הדור שאחריהם לחלוק על דברי כל אחד מהם, ועמד לפנייהם ספק לדינא שלא יכלו להכריע אותו, שוב נחשב הדבר לדידהו כספק מחמת חסרון ידיעה על ההכרעה שלהם, והנה לפי זה צריך עיון להבין טעם הדבר שבמקומות רבים כן מצינו שהכריעו הפוסקים להקל במחלוקת הקדמונים משום דהוי ספיקא דרבנן, ועל כרחך שבנדונים אלו לא התייחסו לזה כאל ספק עצמי, אלא דנו רק מכח מחלוקת הפוסקים הקדמונים, ובזה שפיר דמי להקל, ועדיין צריך עיון ובירור היטב להגדיר הענין היטב, מתי התייחסו לזה כספק פלוגתא בלבד והקילו דרבנן, ומתי נחתו לדונו גם כספק עצמי, ובאמת גם בנדון דידן יכול מי שירצה לומר דאין זה נחשב כ"ספק מאי אמור קמאי", אלא שנקח שתי שיטות ונחשיב אותה כספק פלוגתא, אלא שכאמור אין דרך זו כבושה. וידוע מה שכתב הש"ך [בסוף כללי ס"ס] בשם המרדכי שאין לדון דין ס"ס וספיקא דרבנן רק מה שמבואר בפוסקים, וגם להפוסקים שאחריו שהקילו לדון בדין ס"ס וסד"ר, הרי עכ"פ הזהירו שהוא דוקא כשדומה בכל צד לאלו שדבר דבר בפוסקים.

שו"ר שבחזו"א [שביעית סי' ג' סקל"ב ובסדר השביעית סי' כו] שכתב להדיא שאין לדון דין ספיקא דרבנן בזה, וטעמו משום דהוי מחמת חסרון ידיעה וכנ"ל, ועוד משום שקל להכשל, וכוונתו שאם נקל בספק יתכן שנקל גם במקום שאסור מן הדין, והוא טעם מיוחד [וראיתי בספר שבות יצחק שביעית סי' ז שרצה להביא ראיה לדבר מהא דקיי"ל ביו"ד סי' צח דבכולה משערין משום שאל"כ יבא כל אחד לשער במה שהוא, ולכאורה נראה דשם הוא גדר מיוחד ומסויים שקבעו חכמים באופן מדידת פליטת האיסור, ואין לנו לדמות מעצמינו כל מקרה ששייך בו חשש לטעות להחמיר בו עד קצה האחרון, ועוד דא"כ אטו נאמר שנחמיר גם במה שבדאי אינו בכלל האיסור, כמו שם שמחמירים גם במה שעל פי השערתינו בודאי לא יצא האיסור], ואיך שיהיה, כבר הורה זקן – החזו"א בנדון דידן שאין לדון את המקומות המסופקים בדין ספיקא דרבנן לקולא [והגם שכמה מחברים כתבו לדון דין סד"ר בזה, מ"מ הא גם בדרבנן אין להקל בספק פלוגתא כי אם בשקולים, ועל כן אין לנו להקל נגד החזו"א].

ועלה בדעתי לדון עוד בזה, דהנה קיי"ל דשביעית הוי דבר שיש לו מתירין ולכן אינו בטל מין במינו עכ"פ קודם זמן הביעור [עי' נדרים נח.], ויש בזה כמה פירושים בראשונים וי"א דלאחר ביעור חשיב דשיל"מ כיון דיש לו תקנה בהפקר, עי' המצויין בדרך אמונה שביעית פ"ז ס"ק קמ"ד], ובפשטות נראה שכיון שאינו בטל, שוב אסור גם בסחורה [וכן מבואר ברמב"ם הל' מאכ"א פט"ו ה"ח דנאכל בקדושת שביעית], אף שיש לדון שלגבי זה לא חשיב דשיל"מ [דמה שיכול שלא לסחור, ודאי אינו בגדר דשיל"מ, ולכאורה גם לענין איסור הפסד, אף שאין לו תועלת במה שמפסידו, מ"מ כיון שרוצה בכך, י"ל דאין זה בגדר דשיל"מ להמנע מכך, ורק דבר שהיתרו תלוי בזמן, או שיש דרך להכשיר את אותו סוג שימוש באופן אחר (כגון טבילה הגעלה הפקר וכד') הוא דנחשב דשיל"מ, ואכמ"ל], מ"מ כיון שיש עליו שם שביעית שוב אינו בטל לשום דבר [אמנם לענין איסור ספיחין שהוא גדר אחר ולאסרו לגמרי לכאורה לא מסתבר כלל להחמיר, דהא על הצד שנאסרו לגמרי בודאי אין כאן שם דשיל"מ].

והנה בדבר שיש לו מתירין קיי"ל דלא אמרין ספיקא דרבנן לקולא, וא"כ לכאורה נצטרך להחמיר גם לענין קדושת שביעית, ועכ"פ לענין ביעור [ולכאורה יהיה תלוי בשיטות הנ"ל האם דין זה נאמר לפני הביעור או לאחריו], בספיקא דרבנן על פרי מסויים האם יש עליו קדושת שביעית [והראוני בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סי' קכא סק"ט שביאר בזה טעם פסק הרמב"ם פ"ד הי"ב בענין אתרוג בתר לקיטה], אבל לענין איסור סחורה דלא חשיב דשיל"מ, יש לעיין האם נאמר גם בזה, דהואיל וצריך להחמיר לנהוג בו קדושת שביעית לענין ביעור חייבים לנהוג בו דין שביעית לכל מילי, וכמו שמצינו לענין ביטול וכנ"ל, או דילמא דשאני לענין ביטול דמצד הדין הא היה בטל והואיל והחמירו עליו שאינו מתבטל וכאילו ישנו, שוב בדין להחמיר בו לכל דבר, משא"כ לענין ספיקא דרבנן שהקולא הוא משום שמסתמכים על צד הקולא, יש לומר דכל פעולה נדונית בפני עצמה, והגם שכשדנים על פעולה מסויימת יש לו מתירין ואין מקילים בו, מ"מ לגבי נדון אחר שפיר יש להקל בו, [וכמו כן לענין מה שחידש בשו"ע הרב סי' שיח ס"ד דדבר שבתחילת הביטול היה דשיל"מ ושוב נעשה דבר שאין לו מתירין אינו בטל והואיל ולא נתבטל בתחילת ביטולו, נראה פשוט, דהני מילי לענין ביטול, אבל דבר שהיה לנו בו ספק והחמרנו בו אתמול משום שהיה דשיל"מ בודאי לא נאמר שצריך להחמיר גם היום, דכל הכרעה בספיקות לחודה קאי, ודוק בסברא, ובכעין זה נלע"ד מאז לחלק בהא דקיי"ל לענין חמץ שנתבטל קודם פסח דאינו חוזר וניעור, מ"מ לגבי מה שמצינו שהחמירו שלא לסמוך בחמץ בפסח על רוב, כמבואר במ"ב סי' תלט

סק"ו, לא שייך לומר שאינו חוזר וניעור (הגם שבדאי שהחומרא הנ"ל דלא מהני רוב היא חומרא השייכת רק בפסח עצמו כמו החומרא דלא בטל), דכשהנדון הוא מצד תליות ברוב וספיקות אין כאן חלות מסויימת לפני פסח שנאמר בזה דאינו חוזר וניעור].

אולם יש לדון בזה, לפי מה שכתב הגרע"א דבספיקא דדינא מקילים בדשיל"מ [ובאמת הטעם בזה צע"ג, דבשלמא בספק פלוגתא י"ל דמה שמקילים בזה אינו רק משום דין ספיקא דרבנן, אלא כלל הוא בכללי הפסק דברבנן הלך אחר המיקל (ע"ז ז.), אבל בספיקא דדינא שאינו ספק פלוגתא, כגון ספק איבעיא שבש"ס, לכאורה כיון דיסוד הטעם להקל הוא רק משום כללא דספיקא דרבנן לקולא, כיצד שייך להקל בדשיל"מ, שבזה לא נאמר דין סד"ר להקל, ובדרוש וחיידוש במערכה ד' למסכת עירובין הביא דברי הבית מאיר שטען לחלק כנ"ל, והוא חולק עליו, וצ"ע בטעמו], ויש לעיין האם הספיקות בקביעת גבולות הארץ נדונים כספיקא דדינא שבזה יש להקל בדשיל"מ לפי דברי הגרע"א, או דילמא חשיב כספק במציאות, כיון שהספק הוא בקביעת המציאות של גבולות הארץ [ובכעין זה דנו האם ספק דבין השמשות חשיב ספיקא דדינא או ספיקא דמציאות, ובחי' רע"א ריש ברכות מבואר דנדון כספיקא דדינא, ועי' יבמות צב.], ובאמת מאחר ויסוד הסברא לחלק בענין זה בין ספק דמציאות לספיקא דדינא לא נתפרש, קשה לדון בזה.

והנה במקום שיש חזקה, בפשטות מקילים גם בדשיל"מ, אלא דלפי דעת האחרונים הסוברים דלא מהני חזקה בספיקא דדינא [וסברתם משום דאטו בשביל חזקה ישתנה הדין, ובאמת גם בזה צ"ע דהא בגם בכל חזקה אין המציאות מוכרעת ואינו אלא דין הנהגה, ולמה לא שייך לומר כזאת גם בנוגע לספיקא דדינא, וכן דעת האבני נזר יו"ד סי' תסז לדינא דמהני חזקה בסד"ד], יהיה תלוי בספק הנ"ל האם ספק בקביעת גבולות הארץ נחשב לספק דמציאות או ספק דדינא. אולם בנ"ד פשוט שלא שייך לומר דהואיל וחלות קדושת שביעית בירק הוא בשעה לקיטה נאמר דיש לו חזקת היתר שלפני הלקיטה עדיין לא חל עליו קדושת שביעית, דפשוט דכה"ג לא חשיב חזקת היתר, כיון דמעיקרא עומד לחול עליו דין זה [וכמוכח ביבמות לא.], אולם עי' ש"ש ש"ו פט"ז שדן דין חזקת זרות מחמת שהיה זר בעודו עובר במעי זרה], אלא דאולי יש לדון לגבי הדמים חילופי השביעית האלו, דיועיל להם חזקה שאין עליהם קדושת שביעית, ותלוי דבר זה בפלוגתא אי מהני חזקה בודאי נגע [עי' ריטב"א עירובין לו.], ולכאורה העיקר לדינא דמהני חזקה בכה"ג, ועי' פמ"ג סי' א מש"ז ססק"ו], ועכ"פ אין מזה נפק"מ לגבי עיקר הנדון בכללותו.

שבתי וראיתי דיש לפקפק בכל עיקר הסברא דנחמיר בדין ספק דרבנן בשביעית משום דחשיב דשיל"מ, מעין מה שמצינו לענין ביטול, דהנה באמת עיקר הדבר דמבואר דשביעית חשיב דשיל"מ משום שיכולים לאכלו לפני הביעור צ"ב לכאורה, דהא לפני הביעור אין כאן נדון של איסור כלל, ואחר שעבר הביעור כבר אין לו מתירים, ולא מצינו דוגמתו במקום אחר, שדבר לא יתבטל משום שהיה צריך להזדרז מקודם שלא לבא לכלל איסור, וא"כ אף שמצינו שהחמירו מטעם זה לענין ביטול שלא יתבטל כיון שהיה אפשרות לאכלו מקודם, מ"מ אין מזה הכרח שכן הדין גם לענין ספיקא דרבנן, [וכמ"ש לעיל לחלק מסברא, דלענין ספיקא דרבנן מסתבר טפי דהנדון על כל פעולה בפני עצמה, משא"כ לענין ביטול שצריך לחול חלות ביטול, וי"ל דבזה דנים כאחד על כל הזמנים וכיון שיש לו מתירין לאחר הביעור אינו מתבטל], וכן לפי מה שביאר החזו"א סי' יא סק"ב בדברי הרמב"ן דחשיב דשיל"מ לאחר הביעור משום דיכול להפקיר, אף שאם מפקיר יהיה לו הפסד, וביאר דזו חומרא מיוחדת שהחמירו להחשיבו כדשיל"מ, יש לומר דאין לך בו אלא חידושו, ואין

ללמוד מזה לענין ספיקא דרבנן, וכמדומה שכן משמע בכמה מקומות שדנו דין ספיקא דרבנן בשביעית דרבנן [ועיי' חזו"א שדן אם להקל מטעם זה במה שגדל בבית], ובל"נ עוד אשנה פרק זה.

והנני בזה בידידות ובכל חותמי ברכות

גבריאל יהודה אילוביץ